

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Дідковська-Бідюк М.В. Профайлінг як метод профілактики протиправних дій. *Юридична психологія*. 2017. № 2 (21). С. 165-173.
4. Європейська комісія проти расизму та нетерпимості. Третя доповідь по Україні (прийнята 29 червня 2007 року). Страсбург, 12 лютого 2008.

Реківчак Андрій Васильович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 207 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституціоналізм як одна з найважливіших засад функціонування сучасної держави передусім спрямований на гарантування прав та свобод людини, однак цей феномен неможливо розглядати без глибокого аналізу взаємозв'язку правомочностей із відповідальністю. Конституція України, у статті 21 проголошує, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, встановлюючи невідчужуваний і непорушний характер цих благ [1]. Проте цей революційний постулат про природу прав людини набуває повної реалізації лише у сполученні з обов'язками, які кожна особа несе перед суспільством, державою та іншими громадянами. Такий баланс між можливостями та зобов'язаннями становить квінтесенцію конституціоналізму як політико-правової доктрини.

Науковець М. Савчин, розглядаючи філософію конституційних цінностей, наголошує, що людська гідність є найвищою конституційною цінністю, оскільки відображає особливе значення ролі людини у поєднанні з суспільством, а такі цінності як свобода, справедливість, рівність та демократія виступають похідними від людської гідності. У такому контексті обов'язки людини визначаються не як обмеження свободи, а як необхідна їх антитеза, що забезпечує стійкість правової системи. Розуміння цього принципу закладене в статті 23 Основного Закону, де зазначається, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і

свободи інших людей, і одночасно має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [2].

Система конституційних обов'язків в Україні включає передусім загальний обов'язок неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, закріплені у статті 68 Конституції України. Цей стержневий обов'язок охоплює всіх суб'єктів права, незалежно від їхнього громадянства. До специфічних обов'язків громадян України належить захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності, шанування державних символів та виконання військового обов'язку відповідно до законів про оборону України та військову службу. Економічна вимірність обов'язків виражається у подвійному зобов'язанні: по-перше, сплачувати податки й збори в порядку та розмірах, встановлених законом, по-друге, щорічно подавати декларації про майновий стан та доходи за місцем проживання у визначений термін. Екологічна та культурна відповідальність, викладена в статті 66 Конституції України, накладає на громадян обов'язок не заподіювати шкоду природі та культурній спадщині з обов'язковим відшкодуванням завданих збитків [1].

Важливо акцентувати, що конституціоналізм у його органічній формі передбачає не формальне сполучення прав та обов'язків, а їх діалектичну єдність. Обов'язки перетворюються на механізм реалізації прав через призму державної гарантійної функції. Згідно зі статтею 3 Конституції, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що розуміється як позитивне зобов'язання держави активно втручатися для гарантування цих благ. Дотримання законів становить необхідну умову для функціонування правової держави, оскільки незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності [3].

Конституціональна система України також передбачає обмеження прав у виняткових обставинах, зокрема під час військового стану, при умові, що такі обмеження мають об'єктивну основу та не порушують сутності конституційних прав. Ця система гарантій, розроблена через призму судового контролю та діяльності органів державної влади, утворює цілісний організм, де обов'язки людини виступають не формальними постулатами, а живими інститутами забезпечення соціального миру та справедливості.

Незважаючи на розвинену правову базу, Україна стикається з суттєвими викликами у практичній реалізації конституційних прав та обов'язків. Однією з ключових проблем залишається розрив між формальним закріпленням прав у законодавстві та їх реальним втіленням у повсякденному житті громадян. Статистичні спостереження свідчать про те, що значна частина населення не сприймає Україну державою, де дійсно дотримуються права і свободи людини, що сигналізує про системні недоліки в механізмах їх гарантування. Недостатня ефективність державних інституцій, низький рівень правової культури та свідомості населення створюють перепони для повноцінної реалізації конституційних можливостей.

Воєнний стан України вніс нові виміри до цієї проблематики. На тимчасово окупованих територіях відбуваються масові порушення базових прав

громадян, включаючи насильство, обмеження свободи слова та знищення культурної спадщини. Внутрішньо переміщені особи та інші вразливі групи населення стикаються з серйозними утрудненнями у реалізації своїх конституційних гарантій. Крім того, системні проблеми у судовій системі, включаючи недостатню фінансову забезпеченість, проблеми в кадровому складі та питання корупції, значно знижують дієвість механізмів захисту прав людини. Як констатує фахова спільнота, механізми контролю, реалізації та захисту прав людини в Україні демонструють низьку ефективність навіть на судовому рівні.

Удосконалення конституціоналізму в Україні вимагає комплексного підходу до реформування. Необхідне посилення механізмів контролю та захисту прав через модернізацію судової системи, запровадження цифровізації та електронізації судочинства, розширення доступу до справедливості. Удосконалення повинно супроводжуватися підвищенням рівня правової культури суспільства через впровадження освітніх програм та правовиховної роботи. На законодавчому рівні необхідне уточнення механізмів обмеження прав у надзвичайних ситуаціях, гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та активніше впровадження рішень Європейського суду з прав людини [4]. Міністерство юстиції України розробляє оновлену Національну стратегію у сфері прав людини до 2035 року, яка враховуватиме виклики їх захисту в умовах воєнного стану [5].

Права та обов'язки людини в контексті конституціоналізму утворюють системну єдність, яка базується на людській гідності як вищій цінності, забезпечує баланс між індивідуальною свободою та суспільним благом, а також визначає рамки діяльності держави для гарантування цих комплементарних феноменів. Українське суспільство перебуває на складному шляху утвердження справді функціональної системи захисту прав та гарантування обов'язків. Хоча конституційні основи встановлені адекватно сучасним міжнародним стандартам, їх реалізація потребує послідовних реформ в інституціональній сфері, суспільній свідомості та в органах державної влади. Виконання рішень Європейського суду з прав людини, зокрема припинення нагляду за 1429 справами та закриття 12 справ групи «Каверзін/Афанасьєв/Белоусов» щодо жорстокого поводження, демонструє послідовність держави у цьому напрямі. Подальший розвиток конституціоналізму залежатиме від синергії законодавчих змін, судової реформи та формування культури поваги до прав і обов'язків кожної людини як підвалин стабільної, правової та демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Савчин М. В. Право на справедливість та справедлива держава: конституційні аспекти: монографія / М. В. Савчин. Львів: Новий світ – 2000, 2012. 356 с.
3. Удосконалення механізмів захисту прав людини крізь призму сучасної правотворчої політики в Україні. Альманах права. 2020. Вип. 11. С. 264–272.

4. Як Україна посилює захист прав людини на прикладі виконання рішень ЄСПЛ. Здолбунівський районний суд Рівненської області. 2025. URL: <https://zd.rv.court.gov.ua/sud1708/pres-centr/news/1867578/>

5. Захист прав людини під час війни: що увійде до нової стратегії Мін'юсту // 7seminar. 2025. URL: <https://7seminar.ua/news/11770-prava-lyudini-pid-cas-viini-shho-uviiide-do-novoyi-strategiyi>

Романюк Анна Русланівна

здобувачка вищої освіти бакалавра
2 курсу 212 навчальної групи навчально-наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чеханюк Леся Володимирівна,

доцент кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОТИДІЯ КАТУВАННЮ: ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ НА РЕФОРМУ СИСТЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

У сучасному світі катування визнано одним із найбільш грубих та жорстоких злочинів проти людяності. Його заборона має абсолютний, безумовний характер і не допускає жодних винятків.

Найавторитетнішим універсальним міжнародним документом залишається Конвенція ООН проти катувань 1984 року [2]. Вона дає вичерпне визначення: катування – це навмисне спричинення сильного фізичного чи психічного болю особою, яка діє від імені держави або за її мовчазної згоди, з конкретною метою (зізнання, покарання, залякування, дискримінація).

Водночас стаття 3 Європейської конвенції з прав людини йде далі: вона забороняє не лише катування, а й будь-яке жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження – навіть якщо спеціальна мета відсутня [3]. Завдяки цьому Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) може визнавати порушенням як пряме фізичне насильство, так і багаторічне утримання в камері без світла, чистого повітря та належної санітарії.

В Україні злочин «катування» з'явився в Кримінальному кодексі у 2001 році (ст. 127) [4], але до 2012 року ця стаття була практично декоративною: за перші 11 років існування – менше десяти обвинувальних вироків, причому жодного реального строку для правоохоронців.

Ключовим поштовхом до змін стала справа «Каверзін проти України» (2012 р.) [5]. Затриманий у 2001 році за підозрою у тяжких злочинах чоловік стверджував, що його систематично били в ІТТ та інших установах, щоб вибити зізнання. Внаслідок травм голови він втратив зір на одне око. Національні суди проігнорували ці доводи, а Верховний Суд залишив вирок у силі. ЄСПЛ же